

De 'Statenbijbel'

Als tegenwoordig iemand uit Zeeland een brief aan iemand uit Groningen schrijft, heeft geen Groninger moeite deze te begrijpen. Beiden hebben op school de standaardtaal geleerd, het *Algemeen Nederlands*, dat in het hele taalgebied geldig is. Het *Algemeen Nederlands* heeft – net als de Duitse standaardtaal – een vaste regelgeving. Er is bijvoorbeeld een uniforme spelling, een meer of minder vastgelegde grammatica en een woordenschat in de standaardtaal.

Opdracht 1: Noem terreinen waar vooral de standaardtaal wordt gebruikt.

Opdracht 2: Stel je voor er is geen standaardtaal in Duitsland. Wat voor problemen zouden er ontstaan?

Eeuwenlang bestond er in het Nederlands – evenals in het Duits – geen uniforme taal, maar verschillende regionale varianten, die wel op elkaar leken, maar ook erg van elkaar verschilden. Toen was het voor iemand uit Zeeland moeilijk te begrijpen wat iemand uit Groningen schrijft of zegt. Vanaf eind 16e eeuw ontstond er langzaam een gemeenschappelijke schrijftaal. Een belangrijke rol bij het ontstaan van deze uniforme taal was ongetwijfeld de publicatie van de Statenbijbel in 1637.

M1: Ontstaan van de Statenbijbel

Toen bij de synode van Dordrecht (1618-19) de leer van protestanten opnieuw werd vastgelegd, besloot men een nieuwe Bijbelvertaling te laten maken. In 1619 werd door de Staten-Generaal, de afvaardiging van de provincies, de opdracht gegeven. De calvinisten wilden een bijbel, die direct van de oorspronkelijke taal Hebreeuws (Oud Testament), Grieks en Aramees (Nieuw Testament) naar het Nederlands werd vertaald. Bovendien moest zij in een taal zijn geschreven, die door elke Nederlander begrepen en geaccepteerd kon worden.

Om dit te bereiken vroeg men vertalers en revisoren uit alle delen van het land samen te werken. De vertalers waren twee Friezen, twee Oost-Vlamingen, een Zeelander en een Hollander. Zij gingen naar Leiden waar de noodzakelijke bibliotheek was. De vertalers probeerden eerst overeenkomsten tussen de verschillende dialecten in het Nederlandse taalgebied te vinden en een compromis in spelling, grammatica en woordenschat te vinden. Hun besluiten werden met meerderheid van stemmen genomen en vastgelegd. De revisoren, die de vertaling, indien nodig, later moesten verbeteren kwamen uit alle delen van het land, behalve uit Drenthe en Overijssel. Die regio's verontschuldigde zich omdat zij niemand hadden die de nodige opleiding in theologie en taalwetenschap had. Daarom zijn de dialecten uit het oosten nauwelijks in de vertaling opgenomen. De grootste invloed hadden de dialecten uit het zuiden op de taal van de bijbel, omdat deze door schriften al bekend waren en door de meeste rijke immigranten werden gesproken. Bovendien klonken deze woorden in de oren van de Noord-Nederlanders plechtig. De Statenbijbel was in 1637 klaar en kreeg een belangrijke plek in de calvinistische families. Dagelijks werd hieruit na de maaltijden voorgelezen en zij werd op school gebruikt.

De taal van de Statenbijbel werd door de Nederlanders als voorbeeld voor goed taalgebruik gezien. Zij heeft grote invloed op de ontwikkeling van een algemene Nederlandse schrijftaal gehad.

Bron: Matthias Hüning (leiding): *Geschiede des Niederländischen*
<http://www.ned.univie.ac.at/Publicaties/taalgeschiedenis/dt/index.htm> (10.02.2006, ingekort en vereenvoudigd).

Opdracht 3: Leg uit hoe de opdrachtgevers van de Statenbijbel ervoor zorgden dat de vertaling van de bijbel in een taal werd geschreven „die door elke Nederlander begrepen en geaccepteerd kon worden.“

Opdracht 4: Waarom hebben de zuidelijke taalvarianten bij de Bijbelvertaling toch het overwicht? Waarom waren de taaleigenschappen uit het noordoosten van Nederland ondervertegenwoordigd?

Bijbelvertalingen en haar invloeden op de taalontwikkeling

De taalwetenschappers zijn niet helemaal eensgezind in het antwoord op de vraag naar de invloed van de vertaling van de Statenvertaling op het ontstaan van een Nederlandse standaardtaal. Mateloos overdreven is de uitspraak dat de vertalers van de Statenbijbel het Nederlands hebben geschapen (Potgieter). Er kan wel worden gezegd dat de vertalers de eenheid van de Nederlandse taal hebben bespoedigd. Zij zagen ervan af veel regionaal taalgebruik in de vertaling te gebruiken en brachten daardoor een bepaalde ordening in spelling, declinatie en woordenschat.

Opdracht 5: Zoek met behulp van het internet en/of de schoolbibliotheek uit onder welke omstandigheden Martin Luther zijn Bijbelvertaling maakte en welk effect dit op de Duitse taal had. Vergelijk jouw resultaten aansluitend met de informatie die jij over de Statenbijbel in Nederland gekregen hebt.

Opdracht 6: Waarom konden in de late Middeleeuwen en daarna uitgerekend Bijbelvertalingen een zo grote invloed op taalontwikkeling hebben? Welke media beïnvloedden de taal in de huidige tijd?

Statenbijbel ook voor gereformeerden in Duitsland toonaangevend

Niet alleen in Nederland lazen de mensen de Statenbijbel. Voor hervormde kerkelijke gemeentes in Duitsland – zoals b.v. in Emden – was de Nederlandse vertaling toonaangevend. Zo gebeurde het dat veel mensen in Emden in de kerk in Nederlandse taal zongen en baden. Thuis spraken zij daarentegen Plat-Duits en later ook Hoog-Duits.

M2: Nederlandse kerktaal in Duitsland

„Het Nederlands was de officiële kerktaal van de hervormden“, zei Klaas-Dieter Voß van de Johannes-a-Lasco-Bibliotheek in Emden. „En omdat de scholen onder toezicht van de kerken stonden werd ook hier het Nederlands ingevoerd.“

Van 1650 tot 1850 had de Nederlandse taal een belangrijke positie in het zuidwesten van Oost-Friesland. In Emden werden talrijke boeken in de buurtaal gedrukt, schoolboeken werden in het Nederlands geschreven, in de gereformeerde kerken werd in Nederlandse taal gezongen en gepreent.

„Emden was lange tijd een stad met Nederlandse invloed“, zegt Voß. Veel Nederlanders die zich tot het 'nieuwe geloof' bekeerden zijn in de tijd van de Reformatie naar Emden gevlucht. Thuis, waar de streng katholieke koning regeerde, stond hen gevangenis, marteling en verbranding te wachten, zoals Berend Eden en Stefan Höschen in hun boek „Sprachformen der Region Ostfriesland-Groningen“ schrijven. „Oost-Friesland was toen een van de belangrijkste toevluchtsoorden voor de geloofsvluchtelingen.“ Tijdelijk woonden er in Emden meer dan 6000. Het zuidwesten van Oost-Friesland was nauw verbonden met de kerk in Nederland. Predikanten en leraren kwamen uit Nederland, Oost-Friezen studeerden er. Onder de vluchtelingen waren veel rijke kooplieden en handwerkers. Hierdoor kreeg het economische leven in Oost-Friesland een nieuw impuls.

In de schappen van de A-Lasco-Bibliotheek zijn veel bewijzen van de Nederlandse bloeiperiode in Oost-Friesland te vinden. Voß haalt de Statenbijbel te voorschijn, de officiële bijbel van de Nederlanders sinds de 17e eeuw. Zij was ook de toonaangevende vertaling voor de gereformeerden in Emden. Alledaagse kerkelijke teksten werden tot in de 19e eeuw in het Nederlands geschreven – zoals het geboorteregister van 1811-33.

Maar het Hoog-Duits werd in de loop van tijd steeds belangrijker. In 1754 nam de kerkeraad van Emden het besluit het op z'n minst als vreemde taal in de voeren. Medio 19e eeuw moest het Nederlands aan de scholen in Emden dan geheel worden afgeschaft – op bevel van de regering in Hannover. Ook in de kerk verloor de taal van de burenen aan betekenis. De mensen in Emden reddden hun traditie nog tot in de 20e eeuw. Voß: „Nog in 1925 werden in de Grote Kerk Nederlandse psalmen gezongen.“

Bron: Stefan Ulrichs (2005): „Niederländische Schulbücher für Ostfriesen“, in: *Ostfriesen-Zeitung*, 26.09.2005 (ingekort).

Opdracht 7: Leg uit waarom de Nederlandse taal vroeger in Emden zo belangrijk was.

De Statenbijbel en haar opvolgers

Van de Statenbijbel werden tussen 1637 en 1657 ongeveer een half miljoen exemplaren gedrukt. Een groot aantal voor toenmalige verhoudingen. In de loop van de eeuwen ontstonden steeds nieuwe Bijbelvertalingen, maar de Statenbijbel bleef – in nieuwe en licht bewerkte uitgaven – tot ver in de 20ste eeuw een toonaangevende vertaling in de protestantse kerk in Nederland. In 2004 verscheen de 'Nieuwe Bijbelvertaling'. Het verschil met vorige uitgaven is de veel modernere taal. Conservatieve theologen vinden haar te progressief.

M3: Geboorte van het kindje Jezus in de Statenbijbel en in de nieuwe vertaling

Statenvertaling	Nieuwe Bijbelvertaling 2004
1 En het geschiedde in diezelfde dagen, dat er een gebod uitging van den keizer Augustus, dat de gehele wereld beschreven zou worden.	1 In die tijd kondigde keizer Augustus een decreet af dat alle inwoners van het rijk zich moesten laten inschrijven.
2 Deze eerste beschrijving geschiedde, als Cyrénus over Syrië stadhouder was.	2 Deze eerste volkstelling vond plaats tijdens het bewind van Quirinius over Syrië.
3 En zij gingen allen om beschreven te worden, een iegelijk naar zijn eigen stad.	3 Iedereen ging op weg om zich te laten inschrijven, ieder naar de plaats waar hij vandaan kwam.
4 En Jozef ging ook op van Galiléa, uit de stad Názareth, naar Judéa, tot de stad Davids, die Bethlehem genaamd wordt, (omdat hij uit het huis en geslacht van David was);	4 Jozef ging van de stad Nazaret in Galilea naar Judea, naar de stad van David die Betlehem heet, aangezien hij van David afstamde, 5 om zich te laten inschrijven samen

5 Om beschreven te worden met Maria, zijn ondertrouwe vrouw, welke bevrucht was.	met Maria, zijn aanstaande vrouw, die zwanger was.
6 En het geschiedde, als zij daar waren, dat de dagen vervuld werden, dat zij baren zoude.	6 Terwijl ze daar waren, brak de dag van haar bevalling aan,
7 En zij baarde haar eerstgeborene Zoon, en wond Hem in doeken, en legde Hem neder in de kribbe, omdat voor henlieden geen plaats was in de herberg.	7 en ze bracht een zoon ter wereld, haar eerstgeborene. Ze wikkelde hem in een doek en legde hem in een voederbak, omdat er voor hen geen plaats was in het nachtverblijf van de stad.

Bron: *Statenvertaling: Statenvertaling, Jongbloed-editie; Nieuwe Bijbelvertaling: (c) 2004 Nederlands Bijbelgenootschap.*